

“Zijn lach, zijn gezicht, hij was ontspannen”

Iedereen is kunstenaar

Cultuurparticipatie in de vrije tijd voor leerlingen met speciale onderwijsbehoeften

Veertien leerlingen van drie Rotterdamse scholen voor (voorgezet) speciaal onderwijs, deden in hun vrije tijd van oktober 2019 tot februari 2020 mee aan de lessenserie *Iedereen is Kunstenaar*. In twaalf kunstzinnige woensdagmiddagen en een feestelijke afsluiting maakten zij kennis met podiumkunsten dans en theater. *Iedereen is Kunstenaar* draagt daarmee bij aan het vergroten van cultuurparticipatie van deze kwetsbare groep, die nog onvoldoende vertegenwoordigd is in het Rotterdamse culturele leven. Leerlingen maakten kennis met de mogelijkheden, verbeterden hun culturele vaardigheden en werden toe-geleid naar actieve kunstbeoefening in de vrije tijd.

Door: Dirks Monsma en Merel van den Enden

Alle leerlingen, begeleiders en vakdocenten tijdens de feestelijke afsluiting. © SKVR Communicatie

Onze visie is dat kinderen en jongvolwassenen met een beperking in hun vrije tijd moeten kunnen deelnemen aan het Rotterdamse culturele leven. Wat is daarvoor nodig? De leerlingen enthousiast maken op de school zelf, ze meenemen in een bus naar verschillende culturele plekken in de stad en culturele instellingen die bereid zijn samen met deze leerlingen op te trekken. Onze actie werd een lessenprogramma in samenwerking met de partners KCR, MEE RR, SKVR, Theater Babel, MAAS, freetomove en Misiconi Dance Company en mede mogelijk gemaakt door vervoersdienst Buzz010. Met als spin in het web; een cultuurconsulent.

1. Het lesprogramma

De lessenserie bestaat uit een combinatie van theater en dans in verschillende vormen. In de eerste vier lessen theater bij Theater Babel ontdekken de leerlingen over het uiten en acteren van emoties:

Wat heb je geleerd?
“Verdriet bij theater.”
Heb je dan geleerd om te doen alsof? En welke emoties nog meer?
“Ja, blij.”

Vervolgens gaan de leerlingen tijdens de theaterlessen aan de slag met het thema ‘Superhelden’. Ze kiezen hun eigen superheld, van overgrootvader tot *Flash*, en verzinnen hier een eigen standbeeld bij. Door met elkaar een verhaal rondom de standbeelden te bedenken ontstaat een theaterstuk, geïnspireerd op de film ‘Night at the Museum’.

Wat vond je dan zo leuk aan Theater Babel?
“Echt in een rol, dat je echt wat ging spelen. Echt een beetje theater echt.”
“Wat ik eigenlijk zo leuk vond aan meester Bram was dat we ons eigen standbeeld mochten kiezen. Ik vond één ding wel vervelend bij meester Bram, toen we heel lang als standbeeld moesten staan. Als ik zo lang mijn armen omhoog houd, dan word ik gewoon moe.”

In de twee middagen daaropvolgend bij MAAS ontdekken de leerlingen een andere kant van theater. Er wordt kort iets verteld over het verhaal van *Lampje*, de voorstelling bij MAAS. Door middel van een aantal oefeningen worden de leerlingen bekend gemaakt met de personages van de voorstelling. Na deze introductie en warming-up worden de leerlingen uitgenodigd om plaats te nemen in de zaal waar gerepeteerd wordt voor de voorstelling. De regisseuse en de acteurs stellen zichzelf en hun personages voor, wat door de eerdere oefening herkenning en gesprek oplevert bij de leerlingen. De acteurs spelen voor de leerlingen een korte scène, waarna vragen van de leerlingen beantwoord zullen worden. Dit levert een interessante interactie op tussen acteurs en leerlingen, waarbij bijvoorbeeld naar het script kan worden gevraagd.

Wat vond je dan het leukste van Maas?
“Dat we mochten kijken naar backstage.”

Nadat de meest prangende vragen zijn beantwoord, heeft MAAS nóg een verrassing voor de leerlingen. Wanneer bezoekers van *Lampje* hun kaartjes kopen, wordt hen namelijk gevraagd of ze een *Lampje*-boek kunnen en willen sponsoren voor een kind. Deze oproep zorgt ervoor dat iedere leerling van *Iedereen is Kunstenaar* een boek

mee naar huis krijgt! Het boek blijkt voor sommige leerlingen lastig, maar een van de oudere leerlingen geeft aan al een heleboel bladzijden gelezen te hebben.

“Het boek [van Lampje] was wel een beetje lang. Het heeft heel veel pagina’s. Het lijkt wel alsof je in de marathon bent aan het lezen.”

In de tweede helft van de lessenserie gaan de leerlingen aan de slag met verschillende dansvormen. De meeste leerlingen zijn al bekend met de dansdocent van de SKVR, door danslessen die zij organiseert met haar dansschool Freetomove. In twee lessen leert zij hen dansspasjes op het liedje ‘Heroes’. Daarnaast is er ruimte voor een gezamenlijke dansles met bewegingsimprovisatie.

Choreografie oefenen bij SKVR/Freetomove. © SKVR Communicatie

“Nou dat dansje was echt heel cool zo van, ik vond het echt super leuk.”

Bij Misiconi Dance Company oefenen en creëren de leerlingen een dansvoorstelling, met maskers op! De oefeningen zorgen er bijvoorbeeld voor dat de leerlingen dicht bij de grond blijven en in samenspel met handen en voeten moeten lopen op de muziek. Deze oefeningen leggen de basis voor de uiteindelijke voorstelling. Uit een improvisatie-oefening ontstaat bijvoorbeeld een duet tussen twee leerlingen die wordt verwerkt in de voorstelling.

“Dat we als dieren moesten bewegen, als konijntje laag moesten springen dat vond ik wel lastig.”

De één blijkt zich prettiger te voelen wanneer iets wordt voor gedaan. Door het nadoen van de danspasjes van de docent worden ze meegenomen in de wereld van streetdance. Tijdens de improvisatie is er vervolgens ruimte om verder op deze kennis voort te bouwen. De ander voelt zich als een vis in het water door zelf danspasjes te bedenken, terwijl ze naar hun eigen beeld kijken in de spiegelwand.

“Ik heb geleerd om samen te werken met andere kinderen, samen gedanst, samen pasjes geoefend.”

Als kers op de taart een feestelijke afsluiting waarin de leerlingen aan hun ouders/verzorgers, andere familieleden, vrienden en docenten kunnen laten zien wat ze in twaalf lessen bij de verschillende culturele aanbieders hebben ervaren. De achterban van de leerlingen wordt in de foyer van Theater Babel met een drankje verwelkomd alvorens ze de zaal in worden geleid die is omgetoverd tot museum. Leerlingen staan als standbeelden op sokkels in hun eigen superheldenhouding, waarmee het eerste toneelstuk begint. Het overkoepelende thema ‘Superhelden’, komt subtiel terug in alle aspecten van de voorstelling. De leerlingen laten vervolgens een moderne dansvoorstelling met maskers op zien waar zij samen met Misiconi Dance Company aan hebben gewerkt. Daarna laten de leerlingen de volledige streetdance choreografie zien die ze hebben geleerd bij de SKVR/Freedomove. Vervolgens geeft MAAS tijdens de afsluiting een demonstratie van een les, waarbij de leerlingen meespelen, terwijl enkele bladzijden uit het boek van Lampje worden voorgelezen. Tot slot worden de leerlingen één voor één naar voren geroepen en krijgen zij een certificaat van deelname en een eigen portretfoto uitgereikt. Iedere leerling heeft minimaal één iemand meegenomen, wat een grote betrokkenheid toont bij het project. Het is het resultaat van een vruchtbare samenwerking van de omgeving van de leerlingen; scholen, culturele instellingen, welzijnsorganisaties, busvervoer en natuurlijk ouders/verzorgers.

Wat vinden de leerlingen van de feestelijke afsluiting?

“Was leuk om te laten zien wat we hebben geleerd.”

“Leuk dat opa en oma er waren.”

“Er werd niet van tevoren gezegd wat wanneer we op moesten ofzo, dat was een beetje rommelig.”

“Spannend, maar ook best wel druk.”

“Het ging goed hoor, het was te gek! [Mijn ouders] vonden het geweldig.”

Het publiek loopt tijdens de feestelijke afsluiting tussen de standbeelden door bij Theater Babel. © SKVR Communicatie

Wat vinden de ouders/verzorgers van de lessenserie?

“Hij is best wat vlotter daar ook geworden, hij durft meer en zijn mondeling is daardoor heel sterk geworden. Hij is ook wat zekerder geworden door die theatergroep, het was ook leuk. De kinderen werden niet uitgelachen en dat vond ik heel fijn.”

“Een week [voor de feestelijke afsluiting] begon hij al te zeggen ik ga oefenen op mijn kamer. Ja, hij was er echt mee bezig en vond het echt leuk.”

“Je bent er ook niet bij dus het is wel een beetje spannend, van hoe gaat het. En zeker met een kind zoals L.”

“Ik vond het eigenlijk super geregeld allemaal. Met die bus ophalen en met die bus weer terug en gewoon begeleiding. Er was genoeg toezicht. Je geeft toch je kind mee met vreemde mensen. Maar dat gevoel had ik helemaal niet.”

“Ik was heel leuk verrast door het resultaat en O. heeft aangegeven dat ze tekenles wil volgen en ik ben blij dat het wordt vervolgd.”

“Ik vind het gewoon heel leuk dat jullie de kinderen zo erbij betrekken bij cultuur, maar ook dans. Het plezier ervan, jezelf kunnen zijn, met anderen om kunnen gaan. Het is gewoon een mooi project.”

Wat vindt de leerkracht van de lessenserie?

“Ik denk dat zij zich zo op een bepaalde manier kunnen uiten, wat niet altijd met woorden kan. Eén van onze leerlingen kan zich bijvoorbeeld zo goed uitdrukken met zijn lijf. Hij heeft ook het portret wat hij heeft gekregen meegenomen naar school toen we het over ‘talent’ en ‘trots zijn’ hadden.”

2. Doorstroom naar de vrije tijd

Met de ervaringen, een certificaat en een portret op zak wordt met de leerlingen besproken, welke vorm van cultuurparticipatie zij in hun vrije tijd graag zouden willen voortzetten. De cultuurconsulent en studentbegeleiders hebben contact opgenomen met alle deelnemers om de lessenserie te evalueren en hun verdere wensen en behoeften in kaart te brengen. Ook worden tijdens deze gesprekken andere disciplines en mogelijkheden van cultuurparticipatie besproken. De behoeften blijken breder dan dans en theater. Leerlingen zijn daarnaast geïnteresseerd in zingen, het bespelen van muziekinstrumenten, tekenen en schilderen, en vragen daarnaast hulp in de zoektocht naar sportactiviteiten zoals voetbal en atletiek.

“Ik hou van dansen. Ik ga straks ook bij Chantalle dansen, op de donderdagavond.”

Van de in totaal 24 leerlingen (inclusief een eerdere lessenserie) geven 11 leerlingen aan in hun vrijetijd iets met dans te willen doen, 6 theater, 6 muziek en 3 beeldend.

Vervolgens neemt de cultuurconsulent contact op met alle ouders/verzorgers om de behoeften verder te bespreken en te inventariseren of er mogelijkheden in tijd, geld en ruimte zijn om dit te bewerkstelligen. Sommige ouders geven aan geen tijd te hebben voor een nieuwe kunst- of cultuuractiviteit voor hun kind in de al bestaande drukke planning of hebben vanwege privéomstandigheden geen directe interesse in de doorstroommogelijkheden.

“Je moet rekening houden met haar belangstelling, met haar interesse, met haar mogelijkheden, met onze mogelijkheden als ouders. En dat gaat niet over een kwestie van geld, het is een kwestie van tijd en logistiek. Dan heel snel kom je uit op niets.”

Indien ouders en kind geïnteresseerd zijn in de mogelijkheden, kunnen zij zich opgeven via het inschrijfformulier op de website van SportMEE. Door de werkwijze van SportMEE toe te passen, kunnen de gegevens vertrouwelijk en volgens de AVG-wet worden behandeld. De cultuurconsulent gaat vervolgens in samenwerking met een sportconsulent van Sport MEE aan de slag met deze aanmeldingen. Er vinden thuisbezoeken plaats, waar een plan opgesteld wordt om de leerlingen te koppelen aan een geschikte vrijetijdsbesteding binnen de Rotterdamse culturele sector.

Twee van de deelnemende instellingen bieden lessen aan waar leerlingen direct naartoe konden doorstromen. Eén van de leerlingen was bijvoorbeeld geïnteresseerd in het volgen van dansles bij Freetomove, maar logistiek blijkt het moeilijk om van school naar de les te kunnen komen. De dansdocent heeft in overeenstemming met de ouders gezorgd dat de leerling in kwestie mee zou kunnen rijden met een andere deelnemer uit de dansgroep. Voor de overige individuele vragen van de leerlingen wordt in samenwerking met andere Rotterdamse culturele

instellingen gezocht naar een passend aanbod. Voor één leerling wordt bijvoorbeeld een geschikte reguliere tekenles gevonden bij de SKVR. De cultuurconsulent stemt af met de leerling, haar moeder en de vakdocent en is aanwezig bij de eerste proefles om de doorgeleiding zo soepel mogelijk te laten verlopen. Ook neemt de cultuurconsulent contact op met de leerlingen en ouders/verzorgers van de eerdere lessenserie. Eén leerling vindt daardoor een plekje bij een theatercursus in de buurt.

Vanuit SportMEE komen er ook aanvragen bij de cultuurconsulent terecht op het gebied van vrijetijdsbesteding in de culturele sector. Deze vragen worden waar mogelijk gebundeld en voorgelegd bij culturele aanbieders. Zo organiseren we samen met de SKVR en met behulp van het Jeugdfonds Sport & Cultuur bijvoorbeeld een DJ-cursus voor deze doelgroep, waar ook geïnteresseerde leerlingen van de lessenserie voor zijn uitgenodigd.

De cultuurconsulent ondersteunt, begeleidt en stemt af met de leerlingen, ouders/verzorgers en de culturele instellingen om de vragen van de leerlingen te kunnen realiseren. Voor 5 van de 24 leerlingen (incl. eerdere lessenserie) hebben we inmiddels een geschikte plek kunnen vinden, bij 8 leerlingen loopt het individuele doorgeleidingstraject vertraging op door de coronapandemie en de overige leerlingen zien af van een dergelijk traject vanwege uiteenlopende redenen.

3. Evaluatie najaar 2019 – februari 2020

De hoofddoelstelling van het project is om leerlingen van speciale scholen te stimuleren tot cultuurparticipatie in de vrije tijd en het vergroten van de toegankelijkheid van de Rotterdamse culturele instellingen. Een evaluatie van de lessenserie levert het volgende positieve beeld op:

- Gevarieerde samenstelling van de groep leerlingen van het (voortgezet) speciaal onderwijs

Leerlingen van verschillende scholen en klassen werden bij elkaar gezet. Alle veertien leerlingen (negen meisjes en vijf jongens) volgden de gehele serie lessen. De leerlingen varieerden in leeftijd (10 t/m 17 jaar) en in sociaal-emotioneel niveau. Dit kon in het begin nog wel eens voor wat gezonde spanning zorgen, van waaruit er soms ook vriendschappen ontstonden. De leerlingen lijken door de lessenserie hun sociale vaardigheden te hebben vergroot. Een groep met leerlingen met verschillende kwaliteiten vroeg veel van de begeleiding, maar werkte goed volgens de docenten.

- Inhoud en opzet van het programma is afgestemd op de behoeften, talenten en interesses van de leerlingen

Vervoer van de leerlingen met Buzz010 ging goed. Er gingen altijd vier vaste begeleiders mee. De (grote) bus moest langs twee locaties om de leerlingen op te halen. Complimenten voor de chauffeurs. Door tijdens de Buzz010-reis met de leerlingen te praten over hun interesses, kregen andere kunstvormen ook aandacht en tijd om te groeien. Een persoonlijk verhaal van de cultuurconsulent over tekenen

en schilderen, resulteerde bij één leerling in de wens en uiteindelijk ook de verwezenlijking om zelf ook op teken- en schilderles te gaan. De leerlingen kwamen in contact met verschillende disciplines en Rotterdamse culturele instellingen. Tijdens het bezoek aan MAAS maakten de leerlingen kennis met een maakproces bij theater en hadden ze een ontmoeting met professionele kunstenaars. Alle lessen verliepen goed, alle leerlingen deden actief mee. De deelnemers leerden een aantal vaardigheden die hen vertrouwen gaf om een vervolgstap te zetten. Alle leerlingen zijn geïnterviewd en willen doorgaan met een activiteit. Zij en hun ouders hebben een breder zicht op wat er voor mogelijkheden zijn in Rotterdam.

“Als ik thuis ben ga ik met mijn moeder overleggen of ik op schilderles mag gaan bij jou. [...] Ik wil ook een keertje in de krant komen en iemand ontmoeten en een portret van zijn/haar lichaam maken.”

- Vergroten van de betrokkenheid bij cultuurparticipatie van leerlingen op speciale scholen

De feestelijke afsluiting bij Theater Babel was een groot succes. De deelnemers hadden vertrouwen om zich als maker te tonen aan publiek. Alle leerlingen hadden ten minstens één iemand in het publiek zitten. Voor veel ouders was het een verrassing en een verrijking om hun kind zo bezig te zien. In enkele gevallen waren broers/zussen van de leerlingen ook geënthousiasmeerd om iets met kunst en cultuur in de vrije tijd te doen. Aanwezige schoolleerkrachten waren ook positief over het project. Na contact met een schoolleerkracht bleek dat één leerling vrijwel geen tics vertoonde tijdens de culturele lessen in vergelijking tot de reguliere schoollessen.

- Culturele organisaties in Rotterdam toegankelijker maken voor alle kinderen, jongeren en jongvolwassenen met speciale onderwijsbehoeften

De zoektocht naar een geschikte plek middels individuele trajecten zorgde voor een vernieuwde aandacht voor deze doelgroep in de culturele sector. Middels een concrete vraag waren aanbieders genooddaakt om na te denken over hun eigen positie t.o.v. deze doelgroep.

De leerlingen dragen maskers tijdens de dansvoorstelling van Misiconi Dance Company.
© SKVR Communicatie

Aandachtspunten voor een vervolg:

- Vakdocenten geven aan de volgende keer misschien groepen in te willen delen aan de hand van leeftijd, niveau en/of begeleidingsbehoefte en een maximum van 10 leerlingen te hanteren. Er waren grotere verschillen in leeftijd en niveau bij de leerlingen in vergelijking met de eerdere lessenserie. Ook was de groep groter.
- Voor sommige leerlingen (met een autisme spectrum stoornis) waren er veel veranderingen van locaties en wisselingen van begeleiders en docenten.
- Leerlingen waren voor hun vrijetijdsbesteding eerder geneigd om een discipline te kiezen die ze daadwerkelijk hebben kunnen ervaren tijdens de lessen. In het vervolg ook muziek en beeldende activiteiten betrekken.
- Meer culturele instellingen betrekken die ook daadwerkelijk aangepast aanbod hebben voor deze doelgroep, zodat een positieve kennismaking direct doorgezet zou kunnen worden in een vaste activiteit.

“De busreis vond ik wel... dan moet je heen en terug reizen met de bus. Leuk was dat we wel even mochten lunchen in de bus. Minder leuk vond ik dat die soms een beetje ging hobbelen, trillen. [...] Maar die genootjes die in de bus zitten zijn wel aardig.”

4. Vervolg

In samenwerking met studenten van Hogeschool Rotterdam werden verschillende delen van het project geëvalueerd. Zij zijn begeleid door de eigen opleiding, de SKVR coördinator van de lessenserie en ondersteund door de cultuurconsulent. De evaluaties van studenten Jäckle (2020), Van Dijk (2020) en Meijer, Van der Knaap en Duijvestijn (2020) zijn op te vragen bij de cultuurconsulent.

Op basis van de ervaringen met de cultuurconsulent is er een intermediaire functie ontworpen voor de komende jaren, met een unieke invalshoek: een infrastructuur bouwen rondom het (voortgezet) speciaal onderwijs en de Rotterdamse culturele sector. De coördinerende cultuurcoach voor het (v)so kan zich met de opgedane kennis inzetten om samenwerkingen te stimuleren, een brug te slaan tussen binnen- en buitenschoolse activiteiten en programma's te ontwerpen op basis van de verhalen, ervaringen, wensen en behoeften van de leerlingen uit het (v)so (en later het praktijkonderwijs) zelf. De gemeente Rotterdam gaat deze functie financieren vanuit de Brede Regeling Combinatiefuncties Rotterdam – cultuur.

Rotterdamse scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs

- De Hoge Brug vso
- Rotterdamcollege vso
- Sint Mattheusschool so

Opleidingen

- Social Work, Hogeschool Rotterdam
- Minor Disability en Diversiteit, Hogeschool Rotterdam

Culturele instellingen

- Theater Babel
- Maaspodium
- Misiconi Dance Company
- Stichting Kunstzinnige Vorming Rotterdam
- Freetomove

Organisaties

- Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam
- MEE Rotterdam Rijnmond
- Kenniscentrum Zorginnovatie

Eén ouder schreef op sociale media over de feestelijke afsluiting:

“Wat heb ik genoten. Ik was op pad met mijn liefdochter. Ze had een voorstelling. Twaalf weken lang was ze in de weer met repeteren. Gistermiddag was de Grande Finale in Theater Babel te Rotterdam. 14 kids uit het speciaal onderwijs. Ouders en verzorgers op de voorste rij. Ik was er helemaal voor haar. Minstens zoveel begeleiders, docenten en ondersteuners. Er komt een hoop bij kijken om dit moois te organiseren. Dit in de entourage van één van de armste wijken van Nederland. Bloed, zweet en tranen. Maar zoveel inzet van iedereen. Een optelsom van ongekend veel liefde. Terwijl ik het spektakel bewonderde dwaalde mijn gedachten meermaals af naar de film Hors Normes. Ongetwijfeld hebben velen van jullie deze film reeds gezien. Zo niet, duik deze week het filmhuis in. Waar het op neer komt: wat is het toch keihard buffelen in de wereld voor ‘speciale mensen’. De aandacht welke dit soort initiatieven vraagt is enorm. Speciaal vervoer. Eindeloos veel inzet. Toewijding en souplesse. Het is heus allemaal geen vetpot. Het is puzzelen met de beperkte middelen die er zijn. Dit initiatief was bijvoorbeeld eenmalig. Meer zit er voorlopig niet in. Maar de motivatie van docenten en begeleiders was tomeloos. Blij dat ik hierbij aanwezig mocht zijn. Een diepe buiging voor iedereen die werkzaam is in dit veld. Dat we ons in de ratrace van alledag blijven beseffen dat er een parallelle wereld is die ons veel meer te vertellen heeft. Want; Iedereen is Kunstenaar.”

Literatuur

- Jaeckle, N. S. (2020). *Ik ben een kunstenaar* (Scriptie). Hogeschool Rotterdam.
- Meijer, D., Van der Knaap, L., & Duijvestein, T. (2020). *Iedereen is Kunstenaar* (Minorproject). Hogeschool Rotterdam.
- Monsma, D., & Kester, F. (2019). *Iedereen is kunstenaar*. Verkregen van: dirkmonsma.nl/site/page/item/1127/ledereen-is-Kunstenaar-augustus-2019
- Van Dijk, P. (2020). *Spelen met kunst* (Scriptie). Hogeschool Rotterdam.